

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ПІВДНЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИРОБНИЦТВА ПЛОДОВООВОЧЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF SMALL AND THE MIDDLE BUSINESS OF THE SOUTH OF UKRAINE AT PRODUCTION FRUIT AND VEGETABLE PRODUCTS

У статті зазначається, що протягом останніх років у південному регіоні України відбувся поступовий розвиток плодоовочевої галузі, де задіяні в основному суб'єкти господарювання малого та середнього бізнесу, які функціонують у складних конкурентних умовах. Для збереження своїх ринкових позицій вони повинні орієнтуватися на покращення конкурентоспроможності цієї продукції на внутрішніх та зовнішніх ринках та поліпшити активізацію своєї інвестиційної діяльності за рахунок як держави, так і внутрішніх та зовнішніх приватних інвесторів. Автором наведено проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу півдня України під час виробництва плодоовочевої продукції. Визначено, що найоптимальнішою підтримкою є Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва (УПБРП). Розглянуто особливості формування ринку збуту цієї продукції та прагнення вищезазначеного бізнесу до отримання сертифікатів міжнародних зразків. Визначено, що Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва (УПБРП) спільно з Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) для фінансової підтримки сектору плодоовочівництва реалізують проект CLARA.

Ключові слова: малий та середній бізнес, плодоовочева продукція, виробництво, ринки збуту, Південь України, Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва (УПБРП)

В статье отмечается, что в последние годы в южном регионе Украины произошло постепенное развитие плодоовощной отрасли, где задействованы в основном субъекты хозяйствования малого и среднего бизнеса, которые функционируют в сложных конкурентных условиях. Для сохранения своих рыночных позиций они должны ориентироваться на улучшение конкурентоспособности этой продукции на внутренних и внешних рынках и улучшить активизацию своей инвестиционной деятельности за счет как государства, так и внутренних и внешних частных инвесторов. Автором приведены проблемы и перспективы развития малого бизнеса юга Украины при производстве плодоовощной

продукции. Определено, что оптимальной поддержкой является Украинский проект бизнес-развития плодоовощеводства (УПБРП). Рассмотрены особенности формирования рынка сбыта этой продукции и стремление вышеупомянутого бизнеса к получению сертификатов международного образца. Определено, что Украинский проект бизнес-развития плодоовощеводства (УПБРП) совместно с Международной финансовой корпорацией (IFC) для финансовой поддержки сектора плодоовощеводства реализуют проект CLARA.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, плодоовощная продукция, производство, рынки сбыта, Юг Украины, Украинский проект бизнес-развития плодоовощеводства (УПБРП).

The article states that during the last years in the southern region of Ukraine there has been a gradual development of the fruit and vegetable industry, which involves mainly small and medium-sized businesses operating in difficult competitive conditions. In order to preserve their market position, they should focus on improving the competitiveness of these products on the domestic and foreign markets and improve the revitalization of their investment activities, both at the expense of the state and domestic and foreign private investors. The author presents problems and prospects for the development of small business in southern Ukraine in the production of fruit and vegetable products. It is determined that the most favorable support is the Ukrainian project of fruit and vegetable business development (UHBDP). The peculiarities of the formation of the market of these products and the aspiration of the aforementioned business for obtaining certificates of international samples are considered. It has been determined that the Ukrainian fruit and vegetable business development project (UHBDP), together with the International Finance Corporation (IFC), implements the CLARA project for the financial support of the fruit and vegetable sector.

Key words: small and medium business, fruit and vegetable production, production, markets, South Ukraine, Ukrainian fruit and vegetable business development project (UHBDP).

УДК 338.43:634:635(477.72)

Ковтун В.А.

к.с.-т.н., доцент кафедри економіки та фінансів ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет»

Постановка проблеми. Південь України завжди був лідером сільськогосподарського виробництва і має величезний потенціал для експорту якісних продуктів. Протягом останніх років у регіоні відбувся поступовий розвиток плодоовочевої галузі, де задіяні в основному суб'єкти господарювання малого та середнього бізнесу. Плодоовочева галузь має серйозні проблеми під час свого становлення: це відсутність ринків збуту та перевиробництво продукції. Одна з причин –

галузь не має дієвих профільних асоціацій, які б допомагали аграріям аналізувати і прогнозувати свою діяльність із таких питань, як обсяги вирощування плодово-овочевої продукції, ринки її реалізації та тенденції на ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання теорії і практики розвитку виробництва та реалізації плодоовочевої продукції за рахунок активізації діяльності малого та середнього бізнесу Півдня України вивчають такі вітчизняні нау-

ковці, як: С. Вдовиченко, Л. Барабаш, І. Бандира, О. Гончаров, І. Дидів, О. Капітанська, В. Лимар, С. Петренко, В. Сіленко та інші. Високо оцінюючи значний науковий доробок учених, варто зазначити, що слід продовжувати дослідження з цього питання та зробити узагальнюючі висновки з приводу подальшого розвитку перспективного напрямку діяльності аграріїв суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Постановка завдання. Мета статті полягає у розгляді питань, які стосуються розвитку плодоовочівництва на Півдні України та ролі в цьому малого та середнього бізнесу, а також у необхідності привернення уваги науковців для створення ІТ-рішень як у технологічному, так і у фінансовому вирішенні проблем саме для сектору плодоовочівництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Державної фіскальної служби у Херсонській області, станом на 1 липня 2017 року в області налічувалося 53 849 суб'єктів господарювання, віднесених до малого і середнього бізнесу. 99,6% з них є мікропідприємствами, які мають у штаті не більше 10 працівників. Податкові надходження від таких підприємств до бюджетів усіх рівнів становили 63,3% від загального обсягу. Тому можна стверджувати, що малий і середній бізнес є двигуном економіки області, відіграє важливу роль як у зайнятості, так і в реалізації товарів та послуг регіону.

Основними галузями, де працює більшість малих підприємств області, є сільське господарство та торгівля. На них припадає половина всіх зайнятих на малих підприємствах і понад три чверті від обсягу реалізованої малими підприємствами продукції [1].

Протягом 2014–2021 років Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва (УПБРП) буде розширювати та розповсюджувати досягнення «Українського проекту розвитку плодоовочівництва», який MEDA реалізовувала з 2008 до 2013 року у Запорізькій області та АР Крим. УПБРП діє в південних областях: Запорізькій, Херсонській, Миколаївській та Одеській. Його мета – підкріплювати та поширювати дієздатність індивідуальних товаровиробників та розвиток можливостей маркетингового ланцюга плодоовочевної продукції, покращити відносини між учасниками ринку. В ньому задіяно 44 000 дрібних та середніх виробників, які приєднані до маркетингового ланцюга плодоовочевної продукції. УПБРП – це державно-приватне партнерство за сприяння Міністерства міжнародних справ Канади (Global Affairs Canada) та MEDA. MEDA також спільно працює з Ізраїльським агентством міжнародного співробітництва в цілях розвитку, яке надає технічну допомогу з плодоовочівництва [2].

Бюджет проекту бізнес-розвитку плодоовочівництва (УНБДР), спрямованого на грантову

підтримку виробників плодоовочевної продукції в південних областях України, оцінюється в 19 млн канадських доларів. З цих коштів станом на кінець 2018 року витрачено менше половини. Завдання цього проекту до квітня 2021 року – максимально ефективно використати ці кошти на допомогу малим і середнім виробникам на Півдні України.

Повноцінна робота в межах проекту, який запустили в 2014 році, розпочалася тільки у 2016 році. Протягом майже двох років здійснювався підготовчий процес. УНБДР займалася пошуком партнерів у регіонах. У 2016 році було реалізовано два проекти, у 2017 році – чотири, а у 2018 році буде реалізовано ще два-три проекти, йдеться про виробництво продуктів з додатковою вартістю [3].

Основна мета Проекту – підвищити рівень добробуту невеликих господарств, які займаються виробництвом плодоовочевної продукції на земельних ділянках від 5 соток, завдяки допомозі у збуті вирощеної ними продукції. Розмір грантової підтримки кожного подання – до 10 тисяч канадських доларів.

Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва навчає та консультує, як правильно виростити, зберегти та продати врожай, використати передовий міжнародний досвід, а також захистити себе на ринку, гідно конкурувати, збільшити свій дохід та покращити добробут. А головне – інвестувати не тільки у розвиток власного бізнесу, а й у знання, навички, розуміння економічних процесів, пізнання законів ведення бізнесу, відкриття нових можливостей та ідей, не боятися експериментувати, застосовувати нові підходи й знання на практиці [4].

Партнером у впровадженні проекту виступає Центр міжнародного співробітництва MASHAV МЗС Ізраїлю, а виконавцем є Менонітська Асоціація Економічного розвитку «MEDA». Партнери надають практичну допомогу для українських малих та середніх виробників плодоовочевної продукції для підвищення рівня їхнього господарювання та конкурентоспроможності продукції. Проект та його партнери також допомагають у встановленні прямих контактів між українськими виробниками плодоовочевної продукції та потенційними іноземними партнерами, підтримують вихід товаровиробників на експортні ринки [5].

Більшість продукції плодоовочевного сектору України вирощується на Півдні. На частку трьох областей (Миколаївської, Одеської, Херсонської) припадає приблизно 25% загального обсягу виробництва. Херсонська область є основним виробником традиційних овочів (борщовий набір) та тепличних овочів. Популярні культури – цибуля (36%), томати (31%), картопля (14%). Миколаївська область є основним виробником томатів (42%) виробляє близько 600 тисяч тонн цих овочів. Одеська область, найбільший регіон з 2 млн. га

орних земель, вирощує такі основні овочеві культури, як картопля (59%), цибуля (15%), томати (12%). Південний регіон має значні потужності з переробки, що становить понад 30% промислового виробництва [6].

Сучасний ринок плодоовочевої продукції України характеризується: великою кількістю малих та середніх виробників, що виробляють продукцію низької якості, та малою кількістю професійних господарств, які пропонують високу якість, але потребують нових технологій для збільшення врожайності продукції. Найбільший сегмент ринку свіжих продуктів – це овочі та фрукти, які забезпечують 60% загальної виручки [6].

Питання попиту та пропозиції плодоовочевої продукції системно не розробляється, тому кожен підприємець вирощує овочі та фрукти на свій розсуд. Фермери, об'єднавшись у кооперативи, зможуть: формувати товарні партії; відстежувати якість продукції; розподіляти витрати, пов'язані зі збутом; інвестувати у спільні склади; збільшити потужності переробки та ін.

Збільшення обсягу свіжих фруктів у мережах супермаркетів, таких як виноград, кісточкові, яблука та груші. Супермаркети рідко купляють місцеву продукцію, оскільки імпортована має високу якість навіть протягом основного сезону українських овочів та фруктів. Ця продукція постачається охолодженою, запакованою, з відповідним строком реалізації продукції. Для національного виробника всі ці додаткові ризики залишаються винятково їхньою проблемою, оскільки супермаркети покладають всі ризики саме на них.

Перспективами розвитку плодоовочівництва є зміна споживацьких трендів – свіжа та здорова їжа, вегетаріанство, що є нішевим сегментом та вимагає появи нових продуктів на ринку (снеки); а також маркетинг та просування продукції – створення брендваної продукції, контрактне вирощування та зростання експорту (валютна виручка, повернення ПДВ, стабільність, більш висока ціна).

За даними Всесвітньої Торгової Організації, експорт українських овочів та фруктів у 2016 році становив 532 млн. доларів, в 2017 – 688, серед яких: овочі (свіжі, сушені, заморожені) – 283; фрукти (свіжі, сушені, заморожені) – 240; перероблені фрукти та овочі (соки, джеми, мармелад та ін.) – 165 млн. доларів [6].

У 2017 році дуже знизився обсяг реалізації овочів. Раніше до 70% овочів купували АР Крим та Східна Україна. Минулого року фермери скоротили площі посівів під овочеві культури на 50%, але і за таких умов мали їх перевиробництво.

За статистичними даними перших двох кварталів 2018 року, експорт сільськогосподарської продукції України виріс на 24%. Цього року на ринку ЄС вдало продавалися слива, заморожена малина, яблука. Згідно з офіційними даними, в

серпні цього року українські компанії відвантажили на експорт у 1,6 рази більше цієї продукції, ніж за аналогічний місяць 2017 року. Цим самим аграрії встановили черговий рекорд, за повідомленням аналітиків Української плодоовочевої асоціації УПОА [7].

Південний регіон України не завжди конкурентоспроможний щодо так званого борщового набору. Українські ціни і якість цибулі чи моркви часто не відповідають стандартам інших європейських країн. Однак у аграрних виробників, які вирощують овочеву та плодову продукцію, є інші ринки збуту цієї продукції, крім ЄС. Аграрії області давно працюють із країнами близького Сходу, Азії, Північної Африки і навіть США, реалізуючи консервацію чи іншу готову продукцію. Також лідерські позиції з реалізації плодоовочевої продукції Херсонщини займає ожина, яка експортується за кордон та приносить досить великі прибутки [8].

Світове споживання фруктів та ягід щорічно зростає на 3–4%, органічних – на 8%. Нові світові тренди щодо здорової та правильної їжі, вегетаріанство є основним драйверами цього ринку. Рівень споживання фруктів і ягід в Україні становить 35 кг в рік на душу населення, овочів та баштанних – 104 кг. За рахунок збільшення внутрішнього споживання та імпортозаміщення ринок овочевфруктової продукції може зрости на 30–40%.

Серед об'єктивних факторів росту ринку плодоовочевої продукції можуть бути такі: наявний попит на свіжий продукт у великих містах; отримання додаткової вартості за рахунок власного бренду; велика ціна поза основним сезоном (квітень-травень, вересень-жовтень); відносна легкість збуту невеликої кількості продукції.

Спостерігаючи за світовими тенденціями останнього року, можна стверджувати, що кліматичні зміни у сусідніх країнах мотивують українців до нових можливостей. Головним завданням технологів та економістів є правильність їх використання. Можливо, деякі види плодоовочевої продукції, які вважалися стратегічними, такими не будуть, а сконцентрувати варто виробництво на інші види овочевих та плодових культур. Для стратегічного розвитку плодоовочевого спрямування вирощування культур необхідно уважно аналізувати терміни їх дозрівання, урожайність, попит та пропозицію ринку в нашій країні та в країнах сусідів-конкурентів та країнах потенціальних імпортерів нашої продукції.

Українські фермери дедалі частіше прагнуть отримувати сертифікати міжнародних зразків, аби відповідати високим стандартам на ринку ЄС та інших країн. З 1 січня 2018 року українські переробні підприємства запровадили стандарти НАССР. Це система аналізу ризиків та контролю критичних точок, яка дає змогу виявити небезпеки у процесі виробництва та отримувати на виході

якісну і безпечну продукцію. Так само підприємства проходять сертифікацію Global G.A.P. [1].

Перспективними для експорту на ринки ЄС та Великобританії є такі культури: цибуля, огірки, тепличні овочі, баштанні, ягоди, перероблені овочі (заморожені, томатна паста), перероблені фрукти (сік, заморожена черешня). Ягоди краще реалізуються в країнах Перської затоки, а перероблені овочі (заморожені, томатна паста) – на ринках Азії, Китаю, Індії, країн Перської затоки, перероблені фрукти (сік, заморожена черешня) – на ринках США, Єгипту, Китаю, Індії, Японії [6].

За даними опитування АВСА (щорічне дослідження стану малого та середнього бізнесу), за 2016 рік 27% підприємців Херсонщини назвали державу ворогом бізнесу, а ще 57% – перешкодою. Однією з причин такої статистики є відсутність у аграріїв відчуття захищеності. Останнім часом фермери скаржаться на рейдерські захоплення земель і врожаїв. Підприємці хотіли би бачити від держави захист приватної власності, тобто адекватну роботу судів і правоохоронних органів. Бізнесу необхідні постійні умови функціонування, стабільність у законодавстві та особливо у податковій системі. Фермери хотіли би бачити вигідні кредити та компенсацію в оплаті за воду і добрива [9].

Український сектор овочів та фруктів змінює вектор на зовнішній ринок. Але експорт потребує значних капіталовкладень у виробництво, інфраструктуру, сертифікацію, маркетинг. Компанії плодоовочевого сектору прагнуть до втілення нових проектів, спрямованих на підвищення якості продукції, створення потужностей із післяврожайної доробки продукції. Для банківського сектору ця ніша – справжній виклик.

Міжнародна фінансова корпорація (IFC) та Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва об'єднали зусилля для створення IT-рішення саме для сектору плодоовочівництва.

Представникам банків, фінансових установ, кредитних спілок, а також усіх тих, хто кредитує сільгоспвиробників: постачальників матері-

ально-технічних ресурсів, трейдерів, закупівельників, переробників, необхідно познайомитися з CLARA – інструментарієм оцінки ризиків аграрного кредитування, адаптованим для роботи з виробниками саме плодоовочевої продукції [10].

Реальними перспективами збільшення обсягу виробництва та реалізації плодоовочевої продукції є збільшення тепличного виробництва, що дозволяє отримати більш високу ціну за вирощену продукцію та вийти на експортні ринки у вільні вікна. Це вимагає додаткових коштів для малих та середніх фермерів на кінець 2018 року. 47% із них не визначилися зі своїми планами на майбутнє: не потребують таких коштів 16,4 та потребують –36,6% (рис. 1).

Для реалізації нових проектів необхідне постійне фінансування. Дослідження, проведене серед малих та середніх виробників, які є зареєстрованим бізнесом та шукають фінансові ресурси для підтримки та розвитку власного бізнесу, встановило, що 36 % опитуваних мають потребу у додаткових коштах, а 90% впевнені, що гроші їм знадобляться вже у 2019 році (рис. 2).

Для малого та середнього бізнесу найбільший обсяг можливого фінансування – в межах від 150 до 500 тис. грн. на рік, що становить 39,6% господарств; 24,4% фермерів готові залучити від 500 тис. грн. і більше, і тільки 20,9 та 15,2 % потребують відповідно від 50 до 150 та менше 50 тис. грн. [6].

Український ринок овочів та фруктів – це великі можливості для більшості організацій та представників фінансового сектору. Ринок переживає часи трансформації, яка викликана як зниженням обсягу внутрішнього виробництва, так і переорієнтацією на зовнішній ринок.

Експорт потребує значних капіталовкладень у виробництво, інфраструктуру, сертифікацію, маркетинг. Виконати всі умови можливо лише за наявності доступу до фінансових ресурсів та готовності банківського сектору працювати з компаніями плодоовочевого сектору.

Рис. 1. Потреба в додаткових коштах, %

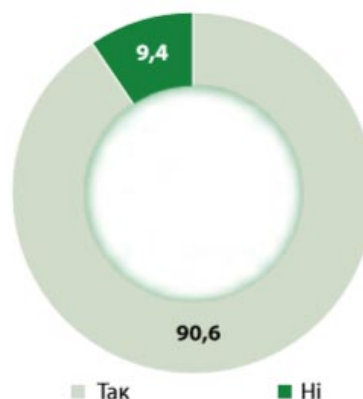

Рис. 2. Можливість виникнення потреби в додаткових коштах, %

Неохоче кредитування плодоовочевого сектору банками України пов'язане з великими ризиками. Завдяки взаємодії з УНБДП тільки «Мегабанк» звернув увагу на цей сектор та має успішні приклади кредитування фермерських господарств, що спонукає працівників банківської сфери розширювати цю сферу діяльності.

Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва (УНБДП) спільно з Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC) зараз реалізують проект CLARA саме для сектору плодоовочівництва. Це цифрове рішення для установ, що в той чи інший спосіб кредитують сільськогосподарських виробників, а саме для постачальників матеріально-технічних ресурсів, трейдерів, банків, закупівельників, переробників тощо.

CLARA спрощує, прискорює та покращує якість під час оцінки ризиків кредитування та моніторингу кредитів для аграрних виробників. Це відбувається завдяки таким інструментам, як побудова деталізованого прогнозу грошових потоків на базі агрономічної бази даних, порівняльний аналіз, гнучка система припущень, які можна налаштувати, та набір інструментів для аналізу історичних виробничих та фінансових показників.

Проект CLARA існував винятково для польових культур, але завдяки взаємодії двох проектів IFC та УНБДП банкіри отримали інструментарій для кредитування фермерів, які вирощують плодоовочеві культури. Для аналізу в CLARA доступні картопля рання, томат (на переробку та свіжий на ринок), цибуля, буряк ранній, огірок тепличний, болгарський перець на поливі, морква рання, капуста білокачанна рання, часник, горох, малина, ожина, суниця, яблуко інтенсивне, горіх волоський, фундук, вишня, черешня, слива, груша, абрикос та гарбуз, кавун і диня на поливі,

Високоякісна оцінка ризиків допомагає знизити рівень безнадійних кредитів, що важливо для банківського сектору, а широке охоплення аграрних секторів дозволяє кредитним структурам вийти на нові ринки та диверсифікувати існуючий портфель. Головне – виробники плодоовочевої продукції отримали доступ для фінансування для розвитку та виходу на нові більш прибуткові ринки [10].

У рамках цього Проекту працює бізнес-калькулятор. У калькуляторі три розділи: «Наш бізнес», «Потреби нашої сім'ї», «Порівняння потреб з можливостями бізнесу». Калькулятор може проаналізувати витрати та доходи по 10 культурах. Для отримання результату до клітинки вносяться назви витрат, вказується їх розмір, час, коли вони були зроблені, а також розмір доходу, час його отримання, ринки збуту. Після внесення даних калькулятор одразу ж видає інформацію про собівартість продукції, рентабельність виробництва, розмір доходу. Калькулятор також сам прораховує суму, яку необхідно відкласти «в ящик» для при-

дбання техніки, і багато іншого. Фермерів часто відштовхує бухгалтерія тим, що її потрібно вести. Заповнення калькулятора не вимагає особливих зусиль, не займає багато часу [2].

Висновки з проведеного дослідження.

Україна може виробляти велику кількість різноманітної аграрної продукції, в тому числі і плодоовочевої. Населення планети зростає, а отже, і попит на неї буде постійним. Малі та середні підприємці аграрного сектору України переважно продають сировину, а для того щоб продавати готовий конкурентоспроможний продукт, бізнесу потрібна впевненість у майбутньому. Державі необхідно надати пріоритетність у підтримці малого та середнього бізнесу з вирощування та реалізації плодоовочевої продукції, за таких умов вони вкладатимуть кошти у довгострокові проекти, розширюватимуть її виробництво, більше інвестуватимуть у нові технології.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антоненко А.Ю., Ковтун В.А. Тенденції розвитку малого бізнесу Херсонщини у плодоовочевій галузі / А.Ю. Антоненко, В.А. Ковтун // IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасний рух науки», Way Science, Дніпро, грудень 2018. С. 19–23.
2. Романська О. Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва (2017). URL: <http://platforma-msb.org/ukrayinskyj-proekt-biznes-rozvytku-plodoovochivnytstva/>.
3. Ніколаєв Д. Канадський проект інвестує cad 19 мільйонів на бізнес-розвиток плодоовочівництва (2018). URL: <https://nip.gov.ua/kanadskyi-proekt-investuie-cad-19-milioniv-na-biznes-rozvytok-plodoovochivnytstva/>.
4. Кухта Н. Український проект бізнес-розвитку плодоовочівництва анонсував нову грантову програму (2018). URL: <http://n-sirog.gov.ua/2014-01-14-07-58-53/novyny2018/5052-ukrajinskij-proekt-biznes-rozvitku-plodoovochivnitstva-anon>.
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України (2017). URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/ukrayina-ta-izrayil-obgovorili-napryami-pogliblennya-spivpraci-v-agrosektori-na-2018-rik-olga-trofimceva>.
6. Ніколаєв Д. CLARA відчиняє двері інвестиціям у плодоовочівництво (2018). URL: <https://uhbdp.org/ua/news/project-news/1791-clara-vidchyniaie-dveri-investytsiam-u-plodoovochivnytstvo>.
7. Громадська організація «КРИГОЛАМ» Україна експортувала рекордний обсяг замороженої малини (2018). URL: <https://shotam.info/ukrayina-eksportovala-rekordniy-obsyag-zamorozhenoyi-malini-hto-kupuye/>.
8. АгроЮг Ожиновий бізнес або вигідне ягідництво на Херсонщині (2018). URL: <http://skadnews.in.ua/main/6634-ozhinoviy-bznes-abo-vigidne-yagdnictvo-nahersonschin-vdeo.html>.
9. Антипенко І. Потенціал для експорту – величезний. Про перспективи малого бізнесу півдня України у плодоовочевій галузі (2018). URL: <http://nk-online.tv/potentsial-dlya-eksportu-velicheznyy-pro-perspektiv-malogo-biznesu-pivdnya-ukrayini-u-plodoovocheviy-galuzi/>.

10. Рубан Н. Круглий стіл «Мінімум ризиків! Кредитування в плодощовочевому секторі з CLARA» (2018) URL: <https://uhbdp.org/ua/news/project-news/1783-kruhlyi-stil-minimum-ryzykiv-kredytuvannia-v-plodoovochevomu-sektori-z-clara>.

REFERENCES:

1. Antonenko A.Yu. & Kovtun V.A. (2018) Tendenciyi rozvytku malogo biznesu Hersonshhyny u plodoovochevij galuzi [Trends in the development of small business in the Kherson region in the fruit and vegetable sector]. IV Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferenciya «Suchasnyj ruh nauky» [IV International scientific and practical Internet conference "Modern movement of science"]. Way Science 19–23. (in Ukr.)
2. Romanska O. (2017) Ukrainskyi proekt biznes-rozvytku plodoovochivnytstva [Ukrainian project of fruit and vegetable business development]. URL: <http://platforma-msb.org/ukrayinskyj-proekt-biznes-rozvytku-plodoovochivnytstva/> (in Ukr.)
3. Nikolaiev D. (2018) Kanadskyi proekt investuiie cad 19 milioniv na biznes-rozvytok plodoovochivnytstva [The Canadian project invests a cad of 19 million in fruit and vegetable business development]. URL: <https://nip.gov.ua/kanadskyi-proekt-investuiie-cad-19-milioniv-na-biznes-rozvytok-plodoovochivnytstva/> (in Ukr.)
4. Kukhta N. (2018) Ukrainskyi proekt biznes-rozvytku plodoovochivnytstva anonsuvav novu hrantovu prohramu [Ukrainian fruit and vegetable business development project announced a new grant program]. URL: <http://n-sirog.gov.ua/2014-01-14-07-58-53/novyny2018/5052-ukrajinskij-proekt-biznes-rozvitku-plodoovochivnytstva-anon> (in Ukr.)
5. Ministerstvo ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy (2017) URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/ukrayina-ta-izrayil-obgovorili-napryami-pogliblennya-spivpraci-v-agrosektori-na-2018-rik-olga-trofimceva> (in Ukr.)
6. Nikolaiev D. (2018) CLARA vidchyniaie dveri investytsiiam u plodoovochivnytstvo [CLARA opens the door to investments in fruit and vegetable production]. URL: <https://uhbdp.org/ua/news/project-news/1791-clara-vidchyniaie-dveri-investytsiiam-u-plodoovochivnytstvo> (in Ukr.)
7. Hromadska orhanizatsiia «KRYHOLAM» (2018) Ukraina eksportovala rekordnyi obsiah zamorozhenoi malyny [Ukraine exported a record volume of frozen raspberries]. URL: <https://shotam.info/ukrayina-eksportovala-rekordniy-obsyag-zamorozhenoyi-malini-htokupuye/> (in Ukr.)
8. Ahroluh (2018) Ozhynovi biznes abo vyhidne yahidnytstvo na Khersonshhyni [Blackberry business or advantageous berries in the Kherson region]. URL: <http://skadnews.in.ua/main/6634-ozhinoviy-bznes-abo-vidgne-yagdnicтво-na-hersonschin-vdeo.html> (in Ukr.)
9. Antypenko I. (2018) Potentsial dlia eksportu – velycheznyi. Pro perspektyvy maloho biznesu pivdnia Ukrainy u plodoovochevii haluzi [The potential for export is enormous. About prospects of small business of southern Ukraine in fruit and vegetable industry]. URL: <http://nk-online.tv/potentsial-dlya-eksportu-velicheznyi-pro-perspektivi-malogo-biznesu-pivdnia-ukrayini-u-plodoovochevij-galuzi/> (in Ukr.)
10. Ruban N. (2018) Kruhlyi stil «Minimum ryzykiv! Kredytuvannia v plodoovochevomu sektori z CLARA» [Round-table "Minimum of Risks! Livestock in the fruit and vegetable sector with CLARA"]. URL: <https://uhbdp.org/ua/news/project-news/1783-kruhlyi-stil-minimum-ryzykiv-kredytuvannia-v-plodoovochevomu-sektori-z-clara> (in Ukr.)

**PROBLEMS AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF SMALL AND THE MIDDLE BUSINESS
OF THE SOUTH OF UKRAINE AT PRODUCTION FRUIT AND VEGETABLE PRODUCTS**

South Ukraine has always been a leader in agricultural production and has a huge potential for exporting quality products. In recent years, the region has undergone a gradual development of the fruit and vegetable industry, which mainly engages small and medium business entrepreneurs.

During the 2014–2021 years, the Ukrainian fruit and vegetable business development project (UBBPP) will expand and disseminate the achievements of the Ukrainian fruit and vegetable development project, which MEDA implemented from 2008 to 2013 in the Zaporozhye region and the Autonomous Republic of Crimea. UBBPP operates in the southern regions: Zaporozhye, Kherson, Mykolayiv and Odesa. His goal - to support and extend the capacity of individual commodity producers and to develop the opportunities of the marketing chain of fruit and vegetable products, to improve the relations between market participants

Most products of the Ukrainian fruit and vegetable sector are grown in the South. The share of three oblasts (Mykolayiv, Odesa, Kherson) accounts for about 25% of total production. Kherson region is the main producer of traditional vegetables (borscht set) and greenhouse vegetables. Popular crops are onions (36%), tomatoes (31%), potatoes (14%). Nikolaev region is the main producer of tomatoes (42%) produces about 600 thousand tons of these vegetables. Odessa region, the largest region with 2 million hectares of arable land, grows the following main vegetable crops: potatoes (59%), onions (15%), tomatoes (12%). The southern region has significant processing capacity, accounting for more than 30% of industrial production.

According to the statistics of the first two quarters of 2018, Ukraine's agricultural exports grew by 24%. This year, plums, frozen raspberries, apples successfully sold to the EU markets. According to official data, in August of this year, Ukrainian companies shipped 1.6 times more exports than for the same month in 2017. At the same time, farmers set another record, according to analysts of the Ukrainian Fruit and Vegetable Association of UPAA.

The Ukrainian sector of vegetables and fruits is changing the vector into the foreign market. But exports require significant investment in production, infrastructure, certification, marketing. The companies of the fruit and vegetable sector are striving to implement new projects aimed at improving the quality of products, creating capacity for post-harvest improvement. For the banking sector, this niche is a real challenge.

The implementation of new projects requires constant funding. A survey conducted among small and medium-sized manufacturers that are a registered business and are looking for financial resources to support and develop their own business, found that 36% of respondents need additional funds, and 90% are sure that they will need money already in 2019.

For small and medium-sized businesses, the largest amount of funding ranges from 150 to 500 thousand UAH. per year, representing 39.6% of farms; and 24.4% of farmers are ready to raise from 500 thousand UAH. and more and only 20.9 and 15.2% require 50 to 150 and less than 50 thousand UAH respectively.

The Ukrainian fruit and vegetable market is a great opportunity for most organizations and financial sector representatives. The market is undergoing transformation times, which is caused both by a decrease in the volume of domestic production and a reorientation to the external market.

The Ukrainian fruit and vegetable business development project (UHBDP), together with the International Finance Corporation (IFC), is currently implementing the CLARA project for the fruit and vegetable sector. This is an instrument for assessing the risks of agrarian lending, adapted to work with producers of fruits and vegetables.

The state needs to give priority to supporting small and medium-sized businesses in the cultivation and marketing of fruit and vegetable products, under such conditions they will invest in long-term projects, expand their production, invest more in new technologies.